

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ:

1. Козубенко Л. М. Динаміка форм, засобів, прийомів психологізму та їх втілення у літературі жахів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2023. № 59, т. 2. С. 159–162.
2. Козубенко Л. М. Явище психологізму в художній літературі. *Теоретична і дидактична філологія*. Серія: Філологія. 2019. Вип. 29. С. 23–30.
3. Сем'янків А. Танці з кістками: медичний трилер. Київ: Віхола, 2023. 368 с.

Віталій АВРАМЕНКО,
*магістрант 2 курсу філологічного факультету
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*

«САД ГЕТСИМАНСЬКИЙ» ІВАНА БАГРЯНОГО ЯК ДОКУМЕНТ СТАЛІНСЬКОЇ ДОБИ

Анотація. У статті досліджується роман Івана Багряного «Сад Гетсиманський» (1950) як художнє свідчення та історичний антидокумент, що фіксує механізми функціонування радянської репресивної машини 1930–1940-х років. Здійснено аналіз функціонального значення реалістичних описів внутрішніх тюрем НКВС/МДБ, методів ведення допитів та психології жертв і катів. Концептуалізується роль твору в українській еміграційній літературі як акту збереження національної пам'яті та рішучого протистояння офіційній сталінській пропаганді. Доведено, що роман поєднує біблійний архетип страждання з документальною точністю зображення терору, перетворюючи художній текст на важливе джерело вивчення доби.

Ключові слова: Іван Багряний, «Сад Гетсиманський», сталінський терор, НКВС, антитоталітарна література, художнє свідчення, дисидентський рух.

Abstract. The article examines Ivan Bahrianyi's novel "The Gethsemane Garden" (1950) as an artistic testimony and a historical counter-document,

recording the operational mechanisms of the Soviet repressive machine during the 1930s–1940s. The functional significance of realistic descriptions of internal NKVD/MGB prisons, interrogation methods, and the psychology of both victims and executioners is analyzed. The paper conceptualizes the novel's role in Ukrainian exile literature as an act of preserving national memory and resolute resistance against official Stalinist propaganda. It is argued that the novel merges the biblical archetype of suffering with the documentary accuracy of terror depiction, transforming the artistic text into a vital source for studying the era. Keywords: Ivan Bahrianyi, "The Gethsemane Garden", Stalinist terror, NKVD, anti-totalitarian literature, artistic testimony, dissident movement.

Роман Івана Багряного «Сад Гетсиманський» (1950 р.), написаний у період еміграції, є визначним феноменом у світовій антитоталітарній літературі та ключовим джерелом для дослідження природи радянського терору. Твір функціонує не лише як художнє полотно, а й як опосередкований документ епохи, створений всупереч системній цензурі та фальсифікації історичних фактів сталінським режимом [1, с. 21].

Текст постає як своєрідний меморіальний акт, що детально фіксує механізми та психологію державних репресій, які були ретельно засекречені. Сюжетна лінія, сфокусована на поневіряннях протагоніста, Андрія Чумака, у внутрішніх в'язницях НКВС, має виразну автобіографічну основу, дзеркально відображаючи особистий досвід автора. Ця імпліцитна автентичність трансформує роман у зразок «літератури факту» [2, с. 58–63].

Багрянний із майстерною точністю відтворює архітектоніку та внутрішній розпорядок слідчих установ, деталізуючи застосування як «холодного» (психологічного), так і «гарячого» (фізичного) методів тортур. Цей фактографічний аспект надає роману беззаперечної цінності для історичних досліджень системи ГУЛАГу [3, с. 145].

Ключова ідеологічна функція роману полягає у демаскуванні філософії терору. Автор демонструє, що метою катувань є не лише фізичне страждання, а й системне знищення особистості, зламання волі та перетворення індивіда на покірний елемент тоталітарної машини. Образи слідчих, які варіюються від ідеологічно вмотивованих фанатиків до цинічних виконавців, викривають глибокий моральний розклад епохи [4, с. 120–121].

Назва «Сад Гетсиманський» є біблійною метафорою, що корелює індивідуальну жертву Андрія Чумака із загальнолюдським стражданням Ісуса Христа. Проте символізм не відволікає від реалізму, а, навпаки, підсилює його екзистенційний вимір. Тюрма є універсальним символом тоталітарної держави, де громадянин стикається з фундаментальним вибором: зрада (фізичне виживання) чи вірність собі (збереження духовної сутності) [5, с. 37–38].

Роман засвідчує внутрішній спротив: незважаючи на нестерпні тортури, Андрій Чумак зберігає людську гідність, відмовляючись від сфабрикованих зізнань. Його боротьба — це боротьба свідомості проти системи. Багрянний артикулює тезу, що справжня перемога над тоталітаризмом досягається не на

зовнішньому, а на внутрішньому рівні — у збереженні особистої свободи, що є важливим уроком для дисидентських рухів [6, с. 65].

З позиції літературної документалістики, «Сад Гетсиманський» органічно доповнює такі світові зразки, як «Один день Івана Денисовича» О. Солженіцина та «1984» Дж. Орвелла, але подає це свідчення з унікальної української перспективи. Написаний в еміграції, роман забезпечив трансляцію правди про злочини сталінізму на міжнародному рівні, активно руйнуючи ілюзії Заходу щодо «радянського раю» [7, с. 49].

Отже, «Сад Гетсиманський» слід розглядати як фундаментальний документ українського опору сталінському режиму, а не просто як художній твір. Це крик правди, який через літературну форму зберіг для історії деталі, що інакше були б цілеспрямовано знищені офіційними архівами. Його значущість як свідчення та морального орієнтира для української нації залишається непохитною.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ:

1. Шерех Ю. З вікна поета. Іван Багряний на тлі сучасності. Київ: Наукова думка, 1991.
2. Кошелівець І. Іван Багряний: Літературно-критичний нарис. Нью-Йорк: Вид-во УВАН, 1984.
3. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ: Либідь, 1999.
4. Маланюк Є. Книга спостережень. Томи 1–2. Торонто: Гомін, 1962.
5. Грабович Г. До історії української літератури: Дослідження, есеї, полеміка. Київ: Основи, 1997.
6. Касьянов Г. До питання про ідеологію українського націонал-комунізму. Київ: Знання, 2002.
7. Тарнашинська Л. Світовий контекст української еміграційної прози. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011.
8. Дашкевич Я. Постаті. Нариси про діячів культури і політики. Львів: Просвіта, 2007.